

Национален институт на правосъдието
“Повишаване капацитета на съдебната система и обучение по Европейската конвенция за защита правата на човека и основните свободи в Националния институт на правосъдието”

Договор № 93-00-42/20.02.2013 НФМ 2009-2014

ДЕЛО MOISEYEV срещу РУСИЯ, жалба № 62936/00

Решение на първо отделение от 09 октомври 2008 г.

чл.6 §1 - независим и безпристрастен съд - нарушение

Замяната на член на съдебен състав, за която не се посочва причина, е произволна и прави съдебния състав уязвим от външен натиск, като поставя независимостта и безпристрастността на съда под сериозно съмнение.

чл.6 § 3 б. в) - право на достатъчно възможности за подготовка на защитата - нарушение

Ограниченият достъп до материалите по делото (вкл. и класифицирани), ограничаването на използването на каквито и да са бележки и на възможността за получаване на копия от съответните документи лишава подсъдимия от достатъчно възможности за подготовка на защитата му и го лишава от справедлив процес.

Чл.6 § 3 б. с) - право на адвокат - нарушение

Изискването от адвоката на жалбоподателя да иска разрешение от прокуратурата, за да го посети в мястото на задържането му, не само нарушава принципа на равнопоставеност и справедливост на процеса, но е лишено от правно основание и следователно е произволно.

ФАКТИТЕ

На 3 юли 1998 г. г-н С., южнокорейски дипломатически служител, е задържан от Федералната служба за сигурност на Руската федерация („ФСБ“) по време на приемане на определени материали от жалбоподателя, който към този момент е заместник-началник на Първи азиатски отдел в Министерството на външните работи на Руската федерация.

На 13 юли 1998 г. на жалбоподателя, в присъствието на осигурения му като правна помощ адвокат г-н Коповал, е предявено обвинение за държавна измяна. Той е обвинен в разкриване на класифицирана информация на агент на южнокорейското разузнаване.

На 15 юли 1998 г. жалбоподателят наема като свой защитник г-н Gervis.

На 25 август 1999 г. на жалбоподателя е връчен обвинителният акт. На жалбоподателя е отказано разрешение да вземе копие от обвинителния акт в килията си, защото документът съдържа класифицирана информация. Жалбоподателят можел да преглежда обвинителния акт в специалната секция на предварителния арест.

На 16 декември 1999 г. Московският градски съд признава жалбоподателя за виновен по всички обвинения, осъжда го на дванадесет години лишаване от свобода и разпорежда конфискация на имуществото му.

На 15 юни 2000 г. и на други дати жалбоподателят и неговите адвокати обжалват присъдата.

На 25 юли 2000 г. Върховният съд на Руската федерация отменя присъдата и връща делото на първоинстанционния съд за ново разглеждане.

На 5 септември 2000 г. Московският градски съд започва да гледа делото на жалбоподателя. То се разглежда от председателя на състава съдия Gubanova и двама съдебни заседатели (lay judges).

На 24 или 29 ноември 2000 г. изпълняващият длъжността председател на Градския съд разпорежда промяна в състава на съдебния състав, позовавайки се на продължителен отпуск по болест на съдия Gubanova. Той определя съдия Koval и двама нови съдебни заседатели да разглеждат делото.

На същия ден жалбоподателят оспорва новия състав на съда като незаконосъобразен и иска копия от решението, с което се разпорежда промяната и от документите, потвърждаващи законността на назначаването на нови съдебни заседатели, тъй като не са посочени мотиви за смяната на съдебните заседатели. На 1 декември 2000 г. съдия Koval отхвърля жалбата, като се произнася, че делото е преразпределено по заповед на и.д. председателя на Градския съд и че не се налага процедурно решение по този въпрос.

На 10 юли 2001 г. целият съдебен състав е сменен и делото е разпределено на съдия Medvedev и двама нови съдебни заседатели. Няма изложени мотиви за замяната. Жалбоподателят безуспешно обжалва смяната на състава.

На 20 юли 2001 г. председателят на Градския съд разпорежда съдия Komarova да поеме делото. Съдия Medvedev и двамата съдебни заседатели са заменени от съдия Komarova и двама нови съдебни заседатели – А.А. и N.A. Мотиви не са посочени.

Жалбоподателят оспорва новия състав; жалбата му е отхвърлена още същия ден. Неговото искане да има резервен съдия, назначен в съответствие с чл. 242 от Наказателно-процесуалния кодекс на РСФСР, също е отхвърлено

На 14 август 2001 г. Московският градски съд признава жалбоподателя за виновен в държавна измяна, извършена под формата на шпионаж – престъпление по чл. 275 от Наказателния кодекс на Руската федерация.

На 9 януари 2002 г. Върховният съд потвърждава присъдата. Съдът отхвърля доводите на защитата и постановява, че по време на производството първоинстанционният съд и следователите изцяло са спазили както вътрешното, така и международното право. Не е имало нарушения на закона, позволяващи обявяване на съдебното решение за неоснователно или незаконосъобразно. Върховният съд възпроизвежда дословно мотивите на градския съд относно отговорността за разкриване на държавни тайни.

По време на производството на адвокатите на жалбоподателя им е позволявано да го посещават въз основа на разрешителни, които са били валидни само за едно посещение. Такива разрешителни са издавани от следователи от Федералната служба за сигурност на етапа на досъдебното производство или от съдия по време на съдебния процес

На 26 април и 4 май 2000 г. г-жа Moskalenko, един от адвокатите на жалбоподателя, се обръща към Върховния съд на Руската федерация за неограничено разрешително да посещава жалбоподателя. И в двата случая деловодителят ѝ дава подпечатано разрешение, валидно за „[едно] посещение“. Отстъпвайки обаче пред исканията на г-жа Moskalenko, и в двата случая служителят внася корекции на ръка, променяйки единственото число на множествено.

На 26 април 2000 г. служителите на затвора Lefortovo третираат документа от Върховния съд като еднократно разрешение, тъй като то е коригирано на ръка, а първоначално в него е посочено едно посещение.

На 5 май 2000 г. г-жа Moskalenko опитва да подаде писмено искане до началника на затвора Lefortovo за разрешаване на неограничен брой посещения при жалбоподателя. Персоналът на затвора отказва да приеме молбата ѝ и отговаря, че не може да се види с директора.

На 1 юни 2000 г. Върховният съд издава на г-жа Moskalenko разрешително, валидно за „[няколко] посещения“ при жалбоподателя. Според правителството на 23 май 2001 г. на г-жа Moskalenko е отказано разрешение за посещение при жалбоподателя, тъй като тя не е представила пълномощно от адвокатската си кантора, че защитава неговите интереси.

На 21 август, 12 септември и 17 октомври 2001 г. г-жа Kostromina, един от адвокатите на жалбоподателя, безрезултатно подава молба до съда по делото за многократно разрешение за посещения при жалбоподателя.

На 25 октомври 2001 г. Конституционният съд приема, че чл. 16, ал. 15 от Закона за задържането под стража, който позволява на властите да изискват посещението при задържано лице от защитник да му бъде разрешавано от следователя или от съда по делото, е несъвместим с конституционното право за правна помощ по наказателни дела поради това, че поставя упражняването на правото на защита в зависимост от дискреционното решение на органа, водещ делото (Решение № 14-Р).

На 10 януари 2002 г., след като присъдата става окончателна, г-жа Kostromina получава неограничено разрешително за посещения при жалбоподателя.

По време на досъдебното производство обвинителният акт се съхранявал в специална секция в мястото за задържане. Жалбоподателят имал достъп до нея с писменото

съгласие на администрацията. Неговите адвокати получили достъп до обвинителния акт след началото на съдебния процес, в специален регистър на Московски градски съд.

Всеки обмен на документи между жалбоподателя и неговите адвокати бил възможен само чрез администрацията на мястото за задържане и с нейното писмено съгласие. Администрацията преглеждала документите, преди да ги предаде.

По време на съдебния процес, жалбоподателят можел да си води бележки само в специални тетрадки, които се съхраняват с обвинителния акт в специален регистър на Градския съд. Същите изисквания се прилагали по отношение на адвокатите на жалбоподателя, на които е указано да съхраняват всички, свързани с делото материали, бележки и копия на жалби, в специален регистър.

Според жалбоподателя, докато проучвал материалите по делото в помещенията на Московски градски съд след приключване на съдебното заседание в съответния ден, ръката му била прикована към маса или стол. Той трябвало да седи в неудобна поза и след известно време окованата му ръка изтръпвала. Освен това, когато е окован с дясната си ръка, той не можел да пише и да си води бележки. Времето, предоставяно за проучване на материалите по делото, се определяло по преценка на надзорителите. Правителството твърди, че жалбоподателят е бил с белезници само докато е отвеждан и връщан от съдебното заседание.

На 29 октомври 2001 г. жалбоподателят подава жалба в Московски градски съд за неадекватните условия за подготовка на защитата. Жалбата остава без отговор.

ПРАВОТО

ТВЪРДЯНО НАРУШЕНИЕ НА ЧЛЕН 6, ПАРАГРАФ 1 ОТ КОНВЕНЦИЯТА ОТНОСНО ЛИПСА НА НЕЗАВИСИМОСТ И БЕЗПРИСТРАСТНОСТ НА СЪДА ОТ ПЪРВА ИНСТАНЦИЯ

Жалбоподателят се оплаква от нарушение на член 6, параграф 1 от Конвенцията поради това, че на първоинстанционния съд липсва независимост и безпристрастност поради произволните промени в неговия състав, специалните изисквания за сигурност на съдиите, членове на състава, както и принадлежността на прокурора и съдебните заседатели към Федералната служба за сигурност.

1. Жалбоподателят посочва, че по време на втория процес, съдебният състав е променен шест пъти, включващи четири смени на председателстващия съдия и две замени на съдебни заседатели. Жалбоподателят изтъква, че съдиите са напълно зависими от председателя на съда по отношение тяхното професионално израстване и допълнителни предимства, което ги възпира да се противопоставят на неговите желания. По неговото дело промените в съдебния състав винаги са били правени внезапно, без да се посочват никакви мотиви. По мнение на жалбоподателя, произволните промени са били продиктувани от стремежа на властите присъдата да бъде произнесена от „послушен съдебен състав“ и следователно на съдебния състав по делото е липсвала безпристрастност и независимост.

2. Освен това жалбоподателят твърди, че достъпът до „строго секретна“ информация, като тази, съдържаща се в материалите по неговото дело, е издаден от Федералната служба за сигурност, която в неговия случай е органът за наказателно преследване. Съгласно действащата нормативна уредба, ръководителят на организация, като председател на съд, е лично отговорен за определяне на лицата, на които следва да се предостави достъп до класифицирана информация. Това води до формиране на специална категория „упълномощени съдии“, които получават разрешение за достъп и им се възлага да разглеждат дела, свързани с поверителна информация. Жалбоподателят изтъква, че съдиите с постоянен достъп до класифицирана информация, се ползват с финансови изгоди, като увеличение на заплатата от десет до двадесет и пет процента, в зависимост от степента на достъп до секретна информация. Жалбоподателят твърди, че съдебният състав по неговото дело не е бил формиран „в съответствие с обикновената процедура“, а по-скоро са включени „упълномощени съдии“, лично подбрани от председателя на съда.

3. Тъй като по настоящото дело не са представени доказателства, които да предполагат лично пристрастие от страна на съдебния състав, Съдът ще се съсредоточи върху разглеждането на понятията за независимост и обективна безпристрастност, които са тясно свързани и трябва да се разглеждат заедно

4. Съдът подчертава, че ролята на националните съдилища е да управляват делата си така, че да гарантират надлежно администриране на правораздаването. Възлагането на дело на даден съдия или съдебен състав, попада в рамките на свободата на преценка от страна на националните власти по тези въпроси. Съществува широк спектър от фактори като например налични ресурси, квалификация на съдиите, конфликт на интереси, достъпност за страните до мястото на съдебните заседания и т.н., които властите трябва да вземат под внимание при възлагането на дадено дело. Въпреки че не е задача на Съда да преценява дали е имало действителни основания за националните органи да (пре)разпределят делото на конкретен съдия или съдебен състав, Съдът трябва да бъде убеден, че това (пре)разпределяне е съвместимо с член 6, параграф 1, и по-специално с неговите изисквания за обективна независимост и безпристрастност.

5. В случая на жалбоподателя по време на втория процес е имало единадесет замени в съдебния състав по делото. Четири председателстващи съдии последователно разглеждат делото. Всяка смяна на председателя на състава е последвана от замяна и на двамата съдебни заседатели. Освен това, в един от случаите резервният съдебен заседател е призван да встъпи в делото, а в друг е трябвало да бъде определен нов съдебен заседател, който да замести оттеглилият се от делото. Производството е трябвало да започва отново всеки път, когато нов член се присъединявал към състава.

6. Правителството не обяснява как тази необичайна поредица от промени в съдебния състав – която е учудваща в сравнение с други руски наказателни дела, които са завеждани пред Съда – може да се съчетае със спазването на принципа на неизменност на съдебния състав, фундаменталното значение на който самото то подчертава. Въпросът, който поражда особено голяма загриженост в Съда, са не само правените много чести промени по делото на жалбоподателя, но и че причините за тези замени са посочени само в два случая.

181. осем смени на съдиите, членове на състава, разглеждащ делото на жалбоподателя, са извършени по причини, които са останали неизвестни на жалбоподателя и не можаха да бъдат установени в производството в Страсбург. Според оценката на Съда, замяната на член на съдебен състав, за която не се посочва причина, може да бъде квалифицирана само като произволна.

7. По-нататък Съдът отбелязва, че както и при разпределянето на заведените дела между съдиите, правомощието да се преразпределя едно висящо наказателно дело на друг председателстващ състава съдия, обичайно се упражнява от председателя на съответния съд. Освен това, замяната на член на съдебния състав не е посочена в никое процедурно решение, подлежащо на съдебен контрол от по-висша инстанция. Съдът счита, че липсата на каквито и да са процесуални гаранции в текста на закона, прави членовете на съдебния състав уязвими от външен натиск.

8. Накрая, Съдът подчертава, че със сигурност съществува възможност по-висока инстанция или върховният съд да може, при определени обстоятелства, да отстрани дефектите, които са допуснати в производството на първа инстанция. По настоящото дело може да се приеме, че Върховният съд, заседаващ като апелативен съд, би следвало да има правомощието да отмени присъдата на основание сериозно нарушение на наказателната процедура, като например нарушаване на принципите на неизменност на съдебния състав. Макар жалбоподателят да посочва това нарушение в апелативната си жалба, Върховният съд потвърждава присъдата в нейната цялост. В резултат на това, той не отстранява въпросния недостатък.

9. Като взе предвид горните съображения, Съдът приема, че в случая на жалбоподателя руското наказателно право не успява да предостави гаранции, които да са достатъчни, за да се изключи всякакво обективно съмнение относно отсъствието на неподходящ натиск върху съдиите при изпълнението на техните съдебни задължения. При тези обстоятелства съмненията на жалбоподателя по отношение независимостта и безпристрастността на съда по делото може да се каже, че са обективно обосновани с оглед многократните и чести замествания на членовете на съдебния състав по неговото наказателно дело, които са извършени по неустановени причини и не са ограничени от каквито и да са процесуални гаранции.

10. Следователно има нарушение на член 6, параграф 1 поради липсата на независимост и безпристрастност на съдебния състав. Този извод прави ненужно да се разглежда вторият аспект на оплакването на жалбоподателя относно твърдения избор на председателстващите съдии от специалната категория „упълномощени съдии“.

ТВЪРДЯНО НАРУШЕНИЕ НА ЧЛЕН 6, ПАРАГРАФ 3 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

11. Жалбоподателят се оплаква на основание член 6, параграф 3 (b) и (c), че е лишен от адекватни възможности за подготовка на своята защита поради ограничения достъп до обвинителния акт, материалите по делото и собствените си бележки, строго регулирани контакти с екипа на защитата и ужасяващи условия на неговото транспортиране и престой в съда.

12. Съдът подчертава, че принципът на равнопоставеност на страните като един от белезите на по-широкото понятие за справедлив процес по член 6, параграф 1, изисква на всяка страна да се предостави достатъчна възможност да отстоява тезата си при условия, които не я поставят в по-неизгодно положение спрямо нейния опонент. В този контекст се придава важност както на проявленията, така и на повишената чувствителност към справедливото правораздаване.

13. Относно фактите Съдът отбелязва, че адвокатът на жалбоподателя е трябвало да иска специално разрешение, за да го да посещава и да се среща с него. Разрешенията били валидни само за едно посещение и опитите на адвокатите да удължат техния срок на валидност, се оказват неуспешни. Разрешенията се издават от органа, който отговаря за делото. След като Конституционният съд обявява за противоконституционни разпоредбите на Закона за задържането под стража, които предоставят на органа, отговарящ за наказателното дело, преценка по въпроса за срещите с адвокат, адвокатът на жалбоподателя получава неограничено разрешение; към този момент обаче присъдата вече е била потвърдена в последната инстанция. От това следва, че по време на цялото наказателно производство адвокатските посещения при жалбоподателя са били в зависимост от разрешението на властите.

14. Наказателното преследване в случая на жалбоподателя е образувано и проведено от Федералната служба за сигурност. Мястото за задържане Lefortovo, където е държан жалбоподателят, е също под юрисдикцията на Федералната служба за сигурност. При тези обстоятелства прокуратурата се е ползвала с неограничен достъп до жалбоподателя за своите собствени цели, като упражнява и пълен и ефективен контрол върху контактите му с неговия защитник, който е бил длъжен да подава молба за издаване на разрешение от следовател – офицер от Федералната служба за сигурност – всеки път, когато е искал да го посети в мястото на задържането му. Съдът взема под внимание твърдението на правителството, че в нито един момент в хода на производството не е отказвано разрешение за посещение от адвокат безпричинно. Въпреки това, Съдът не се съмнява, че необходимостта да се подава молба за индивидуално разрешение за всяко посещение, създава значителни практически трудности при упражняване правото на защита, тъй като това отнема време и усилия от мисията по същество на екипа на защитата. Това, което поражда у Съда още по-голямо безпокойство е, че този режим поставя защитата в положение на зависимост от, и подчинение на, преценката на прокуратурата и следователно нарушава равнопоставеността на страните.

15. По-нататък Съдът отбелязва, че правителството пропуска изобщо да коментира относно правното основание, което позволява на националните власти да изискват специални разрешения за посещения на адвокат, на първо място. Нищо в текста на чл. 18 от Закона за задържане под стража не предполага, че пълномощно от адвокатската кантора и документ за самоличност не са достатъчни за разрешаване на посещения при жалбоподателя от професионални адвокати, всички от които са били законни представители на жалбоподателя. Като се има предвид, че чл. 18 изрично изисква съгласие от страна на компетентния орган за посещение от семейството, правителството не посочва, че посещенията на адвоката могат да подлежат на такова съгласие. От това следва, че изискването от адвоката на жалбоподателя да иска разрешение, за да го посети, не само е прекалено обременяващо за екипа на защитата, но е лишено и от правно основание и следователно е произволно.

16. В светлината на гореизложеното, Съдът приема, че контролът, упражняван от прокуратурата по отношение достъпа до жалбоподателя от неговия адвокат подкопава представата за справедлив съдебен процес и принципа на равнопоставеност на страните. Налице е нарушение на чл.6 §3 б.с) от Конвенцията.

17. Между страните няма спор, че обвинителният акт, други материали по делото и бележките, водени от жалбоподателя и неговия екип по защитата, са били достъпни само в специалния отдел на мястото за задържане или в специален регистър на Градския съд.

18. Съдът подчертава, че член 6 от Конвенцията, четен в неговата цялост, гарантира правото на обвиняемия да участва ефективно в наказателния процес. Понятието за „ефективно участие“ в наказателен процес включва правото да се водят бележки, за да се улесни поведението на защитата, независимо от това дали обвиняемият е представляван от адвокат или не. Всъщност, защитата на интересите на обвиняемия може да бъде най-добре обслужена от приноса на обвиняемия към поведението на неговия адвокат по делото преди обвиняемият да бъде призован да даде показания.

19. Правителството признава, че искането на жалбоподателя за копие от обвинителния акт е отказано с мотива, че той съдържа поверителна информация. По време на производството обвинителният акт е съхраняван или в специален отдел на мястото за задържане, или в специален регистър на Градския съд, от където той не е можел да се изнася. Правителството не оспорва твърдението на жалбоподателя, че всички други материали по делото и бележките, водени по време на съдебните заседания, независимо дали от жалбоподателя или от неговите представители, е трябвало да бъдат предавани в специален регистър след съдебните заседания.

20. Съдът приема, че съображения, свързани с националната сигурност, може, при определени обстоятелства, да изискват налагането на процесуални ограничения по дела, свързани с държавна тайна. Независимо от това, дори когато националната сигурност е изложена на риск, понятията за законност и върховенство на закона в едно демократично общество изискват мерките, засягащи основни права на човека, като например правото на справедлив съдебен процес, да имат законно основание и да са подходящи за постигане на тяхната защитна функция. В настоящото дело правителството не се позовава на каквато и да е законова, подзаконова или друга разпоредба на вътрешното право, регламентираща дейността на специалните секции в местата за задържане под стража или на специалните регистри в съдилищата. Нито посочва някаква обосновка за всеобхватния характер на ограниченията спрямо достъпа на жалбоподателя до материалите по делото. То не обяснява защо националните органи не са били в състояние да изготвят обвинителния акт така, че класифицираната информация да се съдържа в отделно приложение, което след това да е единствената част с ограничен достъп. По същия начин, не е видно руските власти да са разглеждали възможността материалите по делото, съставляващи държавна тайна, да бъдат разделени от всички други материали, като например процедурни решения на съдилищата, достъпът до които по принцип трябва да бъде неограничен. Накрая, Съдът счита фактът, че жалбоподателят и неговият екип по защитата не са могли да изнасят собствените си бележки, за да ги покажат на експерт или да ги използват за каквато и да е друга цел, ефективно им е попречило да използват информацията, съдържаща се в тях, тъй като след това е трябвало да разчитат единствено на своите спомени.

21. Съдът вече е постановявал, че неограничен достъп до материалите по делото и неограничено използване на каквито и да са бележки, включително, ако е необходимо, възможността за получаване на копия от съответните документи, са важни гаранции за справедлив съдебен процес в контекста на една лустрационна процедура. Невъзможността да се позволява такъв достъп натежава, според оценката на Съда, в полза на констатацията, че принципът на равнопоставеност на страните се нарушава. Тази констатация се отнася *a fortiori* към обстоятелствата по конкретния случай, когато срещу жалбоподателя се води дело и той може да загуби не само доброто си име или възможността да заема държавна служба (както при едно лустрационно производство), но и свободата си. Освен това, както Съдът приема по-горе, ограниченията на достъпа на жалбоподателя до материалите по делото и бележките нямат основание във вътрешното законодателство и са прекалено широки по своя обхват.

22. Поради това Съдът счита фактът, че жалбоподателят и неговият екип по защитата не са получавали подходящ достъп до документите по делото, както и че са ограничавани в използването на техните бележки, е създал трудностите, срещнати при подготовката на неговата защита. Налице е нарушение на чл. 6§ 3 б.в) от Конвенцията.